

FENOMEN WOLLMAN

Andrijan Lah

V Bratislavi je z letnico 1925, a dejansko na začetku 1926 izšla v češčini napisana knjiga Franka Wollmana *Slovenské drama* (Slovenska dramatika). Že to dejstvo je vsekakor presenetljivo. Češki slavist (moremo pa ga obravnavati tudi kot slovenista) je napisal knjigo, ki je bila z vidika slovenske literarne in deloma tudi gledališke zgodovine pomembna novost. Podobnega dela Slovenci takrat in še dolgo (prav do Koblarjeve Slovenske dramatike I-II, Ljubljana 1972–1973) nismo premogli. Edina vidna slovenska knjižna predhodnica Wollmanove knjige je bila Antona Trstenjaka *Slovensko gledališče: Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*, Ljubljana 1892. Vendar že naslov pove, razgled po knjigi pa potrди, da se Trstenjak ukvarja predvsem z gledališčem (časovno do odprtja novega deželnega gledališča 1892) in da je književnost prikazana obrobno, in to le do začetka 90. let. Wollman je bil torej pri svojem preučevanju slovenske dramatike pravcati orač ledine za obdobje več kot tridesetih let (1892–1925)! Deloma si je mogel pomagati le s takrat obstoječimi zgodovinami slovenske književnosti: Karol Glaser: *Zgodovina slovenskega slovstva I-IV*, Ljubljana 1894–1898; Ivan Grafenauer: *Zgodovina novejšega slovenskega slovstva I*, Ljubljana 1909, II, Ljubljana 1911, in *Kratka zgodovina slovenskega slovstva*, Ljubljana 1920, Ivan Prijatelj: *Slovenačka književnost*, Beograd 1920.

Preidimo k drugemu osupljivemu dejstvu: knjiga, ki je bila vse do Koblarjeve Slovenske dramatike (skoraj petdeset let pozneje!) edino tovrstno delo za obravnavano področje, ostala pa je vsekakor temeljna in izjemno zanimiva do danes, v slovenščini ni izšla. Tako lahko ob presenetljivem izidu te knjige v češčini ugotovimo le še večjo presenetljivost ob neizidu prevoda Wollmanove knjige v slovenščini. Preden si podrobneje ogledamo, kako in zakaj se je Wollman lotil obravnave slovenske dramatike, se vsaj na kratko ozrimo na njegovo življenje in delo.

Frank Wollman se je rodil leta 1888 v Bohušovicah (je torej približno desetletje mlajši kot slovenska literarna zgodovinarja Ivan Prijatelj in France Kidrič, s katerima je pozneje sodeloval v Ljubljani). V Pragi in v Berlinu je študiral narodopisje, slovansko in primerjalno književnost. Doktoriral je leta 1917 v Pragi (téma: *Povest o Beli gospe v književnosti in v češkem ljudskem izročilu*). Najprej je služboval kot srednješolski profesor v več čeških mestih, leta 1922 pa se je na praški univerzi habilitiral z zanimivo témo: *Vampirske povesti v Srednji Evropi*. Leta 1925 je postal izredni profesor slovanske primerjalne književnosti na univerzi J. A. Komenskega v Bratislavi, od 1927 do 1959 pa je deloval tudi na Masarykovi univerzi v Brnu. Leta 1952 je postal dopisni član Češkoslovaške akademije znanosti, leta 1969 (tri mesece pred smrtjo!) pa še zunanji dopisni član SAZU. Tako je tudi naša akademija potrebovala kar tri desetletja, da je »odkrila« Wollmana in ga ustrezno počastila.

Wollmanovo književno in znanstveno delo je obsežno in raznoliko. Tridesetleten je objavil pesniško zbirko, v 20. letih pa je napisal več dram z zgodovinsko tematiko (na primer trilogija o času Velike Moravske: Mojmir, Rostislav in Svato-pluk). Njegova leposlovna praksa se očitno kaže tudi pri njegovem stilno živahnem in barvitom znanstvenem pisanju. Najbolj se je posvečal svoji ožji univerzitetni stroki: slovanski komparativistiki.

Omenimo nekaj njegovih pomembnejših knjig s tega področja: Slovanska književnost, Praga 1928; K metodologiji slovanske primerjalne književnosti, Brno 1936; Slovanstvo v jezikovno-literarnem prerodu pri Slovanih, Praga 1958 (tu gre bolj za kulturno-politično zgodovino; eno od poglavij obravnava tudi ilirizem; avtor se žal ni mogel izogniti duhu časa in se je moral izkazovati z zapovedanim dialektičnim materializmom) in še Slavizmi in antislavizmi ob pomladi narodov, Praga 1968 (delo, ki obsega kar okoli petsto strani, je nekako nadaljevanje prejšnje knjige; tudi tu se je moral avtor prilagajati vladajočim in utesnjujočim političnim razmeram. Privlačno pa je seveda soočenje revolucionarnega leta 1848 s praško pomladjo 1968, z letom, v katerem je Wollmanova knjiga izšla). Za Slovence je posebno zanimiv še Wollmanov publicistični spis Severozahodna Jugoslavija: kulturno-potopisne skice iz Slovenije, Hrvaške in Slavonije, Praga 1935. Ta knjiga še vedno zasluži slovenski prevod, saj z očmi radovednega tujca prikaže slovenske razmere v 30. letih (v letih 1932–1933 je Wollman prepotoval dobršen del Slovenije in zahodne Hrvaške).

V 20. letih (takrat je sam pisal drame!) je izpeljal zahteven in pionirski načrt: monografsko je obdelal celotno južnoslovansko dramatiko (načrtu o obdelavi celotne slovanske dramatike se je pozneje očitno odrekal).

Najprej je izšla Srbohrvaška dramatika (danes bi rekli: Srbska in hrvaška ...) (Bratislava 1924), nato Slovenska dramatika (Bratislava 1925), sledila pa je še Bolgarska dramatika (Bratislava 1928). Kot kažeta bibliografiji v Srbohrvaški dramatiki in v Bolgarski dramatiki, je bil Wollman tudi v teh literaturah temeljni raziskovalec omenjenega književnega področja. Sinteza teh treh knjig je Dramatika slovanskega juga (Praga 1930).

V slednji knjigi Wollman obravnava ali omenja kar dvainšestdeset slovenskih dramatikov! Zaradi zanimivosti jih naštejmo (po abecedi): Josip Abram, Jakob Alešovec, Anton Aškerc, France Bevk, Janez Bilc, Peter Bohinjec, Ignacij Borštnik, Ivan Cankar, Fran Celestin, Angelo Cerkvenik, Fran Detela, Frančiček (!) Saleški Finžgar, Anton Funtek, Engelbert Gangl, Cvetko Golar, Pavel Golia, Rudolf Golouh, Fran Govekar, Slavko Grum, Janez Jalen, Miran Jarc, Vitomir Fedor Jelenc, Josip Jurčič, Janko Kersnik, Dragotin Kette, Jože Klenič (= Josip Klemenčič), Anton Klodič Sabladoski, Anton Kos Cestnikov, Lojz Kraigher, Ebin Kristan, Zofka Kveder Jelovšek, Mihael Lendovšek, Anton Leskovec, Anton Levec, Fran Levstik, Anton Tomaž Linhart, Fran Lipah, Viktor Lipež, Stanko Majcen, Anton Medved, Ksaver Meško, Fran Milčinski, Rado Murnik, Anton Novačan, Josip Ogrinec, Henrik Penn, Luiza Pesjak, Alfonz Pirec, Jože Plot (= Ciril Jeglič), Ivan Pregelj, Alojzij Remec, Fran Remec, Adolf Robida (opomba: Wollman je napačno zapisal: Rudolf), Ivan Robida, Josip Stritar, Jaka Štoka, Davorin Trstenjak, Anton Turkuš, Miroslav Vilhar, Josip Vošnjak, Janez Žagar, Oton Župančič. Glede na Slovensko dramatiko (1925) so tu omenjeni še trije dodatni avtorji: Rudolf Golouh, Slavko Grum in Janez Žagar.

Današnja literarna zgodovina bi v svoji obravnavi ta obširni seznam ob še tako dobrohotnem gledanju prejkone skrajšala vsaj za polovico. A Wollmanov podrobni dokumentaristični vidik je bil časovno smiseln.

Kratki presledek med Srbohrvaško dramatikom (1924) in Slovensko dramatikom (1925) nakazuje, da je Wollman porabil za obdelavo slovenske dramatike in za pisanje knjige o njej vsega eno leto. Vendar v svoji Srbohrvaški dramatici omeni, da je to knjigo končal že leta 1922. Vemo, da je bil Wollman študijsko več mesecev v Ljubljani in da se je temeljito poglobil v arhivsko gradivo. Svoje brižno pozitivistično zbiranje gradiva je dokumentiral v več kot 830 opombah h knjigi.

Dušan Moravec pripoveduje v knjigi Gledališki obiski (Ljubljana 1962) o svojem obisku pri Wollmanu v Pragi leta 1961. Povprašal je Wollmana, kako so nastajale njegove knjige o dramatici južnih Slovanov. Wollman je navedel (najbrž ob drugem) tole: »Tokrat sem bil mlad in dobro sem si znal organizirati. Že v dunajskih bibliotekah sem pregledal vse gradivo, ki je bilo tam dostopno, že vnaprej sem pisal v mesta, kamor sem bil namenjen, in tam so mi že pripravili material. Ko sem prišel na primer v Sofijo, so mi rekli: 'Vsa biblioteka dela samo za vas!'« Žal tu nič ne izvemo, kako je bilo v Ljubljani. Wollman pa se v uvodu k Slovenski dramatici zahvaljuje za pomoč nekaterim profesorjem slavistike v Ljubljani (R. Nahtigalu, I. Prijatelj, F. Kidriču), posebej pa tudi bibliotekarju J. Glonarju. Naj pa je bila pomoč taka ali drugačna, je moral literarni raziskovalec vendarle sam prebrati, pregledati, preiskati, premisliti svoje gradivo in končno tudi ob pisanju sestaviti iz mozaičnih drobcev urejeno celoto literarnozgodovinskega dela.

V spremni besedi k Slovenski dramatici pove Wollman nekaj načelnih izjav o svojem delu. Najprej izjavi, da »je to delo prva celovita predstavitev vsebinskega jedra in razvoja, prva sinteza motivov in idej v slovenski dramatici«. Dalje poudari, da je bila potrebna najprej podrobna seznanjevalna analiza, ki uvaja slovenska gledališča in mnenja ali kar celotni domači (tj. slovenski) kritični aparat. »V teatrologiji je – bolj kot pri kateri drugi umetnostni vrsti – pomemben kolektivni vidik. Razmerje med ustvarjalci in med porabniki mora biti jasno. Pogosteje kot drugod v literarni zgodovini se uveljavlja tu temeljna zahteva tradicionalnega preučevanja, s katerim ima teatrologija nasploh mnogo stičnih točk: sorazmerna popolnost. Le-ta ne služi zgolj za strokovne namene, ampak je pogoj za pravilne sociološke ocene. *Morda se v prihodnosti jasno pokaže, da je celotno področje dramatike, tudi v svoji neumetniški ali v malo umetniški pojavnosti, najpomembnejši in najpomembnejši izraz določene družbe v določenem obdobju*« (poudaril A. L.).

V zadnjem citiranem stavku je Wollman izkazal pravcati preroški čut. Ali ni ta stavek presenetljiva napoved sedanjega izjemnega Kermaunerjevega projekta: Rekonstrukcije in/ali reinterpretacije slovenske dramatike?

Svojo monografijo o slovenski dramatici je razdelil Wollman v pet poglavij:

I. Cerkvene in šolske igre. Slovenski George Dandin. Sprevidi. Pasijonske igre

II. Začetki novejšje slovenske dramatike

III. Poskusi do Bachove reakcije

IV. Čitalnica in Dramatično društvo do odprtja novega deželnega gledališča (1892)

V. Od odprtja novega deželnega gledališča (1892).

Približno dve tretjini knjige (okoli dvesto strani) sta posvečeni zadnjemu obdobju (1892–1925), kar je v sorazmerju z razmahom slovenske dramatike na prehodu 19. stoletja v 20. stoletje. Zaradi svojega pionirskega položaja se Wollman ni mogel izogniti tudi spremljanju gledališke zgodovine, kar pa tudi lahko ocenimo kot povsem smiselno ravnanje. Avtor spremlja ob izvorni slovenski dramatici še prevodni gledališki repertoar. S tem je povezana tudi njegova primerjalna metoda: česte primerjave slovenskih iger s tujimi, evropskimi igrami. Na primer Medvedovega Kacijanarja poveže avtor s Schillerjevimi Wallensteinom, problem-

sko sooča Jurčičevega Tugomerja in Jiráskovo dramo Gero in prav podrobno primerja Finžgarjevo Razvalino življenja z dramo bratov Mrštíkov Maryša. Avtorja veseli češki delež v slovenskem repertoarju in se upravičeno razpiše o čeških igralcih in režiserjih v ljubljanskem gledališču na prehodu iz 19. stoletja v 20. stoletje.

Izstopajoče je Wollmanovo širše slovansko ali kar vseslovansko patriotično stališče, kar nam zveni danes morda malce naivno. Seveda pa je to bolj razumljivo z vidika Wollmanove mladosti, ki jo je preživel še v Avstro-Ogrski. Zaradi nemško-madžarske dominacije v državi je bilo takrat kulturno in politično sodelovanje avstrijskih Slovanov potrebno in deloma tudi koristno. Treba pa je pridati, da je bila slovanska vzajemnost bolj geslo kot stvarnost in se je že v Cankarjevem času (prim. komedijo Za narodov blagor) spremenila v frazo. V dunajskem parlamentu pa se slovanski poslanci na primer niso mogli poenotiti, saj so Čehi in Poljaki temeljili na svojem državnem pravu, Slovenci pa le na naravnem pravu.

Wollman se ukvarja tudi s t. i. slovansko dušo, ki je nasploh bolj idealističnega tipa, medtem ko je na primer germanska duša materialistično osvajalna. To gledanje je spet bolj ali manj ponazarjanje političnega stanja v Avstriji: vladajoči vidik Nemcev in podrejeni status Slovanov. Pri analizi Župančičeve Veronike Deseniške se avtor podrobneje zadrži pri nasprotju med gotično (germansko-romansko) dušo in slovansko dušo. Kaj pojmuje Wollman z izrekom gotičnost? Hermana Celjskega prikaže takole: »Herman povsem predstavlja gotično dušo, kot jo je ustvarila romanska rasa iz spopadov in iz nasprotij med svojo barbarsko čutnostjo in življenjsko radostjo ter med odpovedujočim se krščanskim idealom: katolicizem, ki je v umetnosti odrevenel v tisto kamnito gesto k nebu, v verski teoriji pa v dogmo, ob tem pa je življenje starih barbarov v resnici grešno življenje, kajti tu je užitek stopnjevan s pridihom greha ...«

Seveda je tu kot nasprotje Veronika: »Slovanska duša, najprej obvarovana gotične okužbe, nato pa od nje ujeta, odeta v romantičnost. Slovansko mehko je zaupljiva do življenja in do njegovih darov, ne pozna greha (Veronikina ljubezen in njeno materinstvo), z gotično lažjo je prisiljena h grehu (želi si Jelisavino smrt) in vidi hudiča, ujeta je v gotično vero, a ne zna se – ker ni romanska, ampak slovansko odkrita, čustvena in notranja – pomiriti z grehom, trpi zaradi tega greha (slovanski etos, vest), ne zna se sprijazniti v življenju s prevaro in z lažjo (ne more biti pred svetom Friderikova priležnica)...« In dalje: »Veronika in Frankopanka podležeta v boju z gotičnostjo.« Pozitivni vidik slovanske duše vidi Wollman v teharškem Pravdaču: »Slovanska duša usmerja semkaj: Sila brez pravice je nasilje.«

O Veroniki Deseniški je pisal Wollman tudi že prej (prim. Sborník Machalův, Praga 1925; razprava pa je v bistvu le majhna priredba besedila iz Slovenske dramatike).

Wollman ni pust, objektivističen znanstvenik, pisec suhoparne, zgolj podatkov polne literarne zgodovine. Nasprotno. Zna se razvneti za in proti, za določenega avtorja (in za njegovo delo) se živahno zavzame, pa spet drugega avtorja (upravičeno) skritizira. Njegov slog je včasih kar esejistično-leposloven. Ob Župančičevi Veroniki Deseniški se je prav navdušil. Gotovo ga je pritegnila s svojo pesniško močjo, vendar Wollman poudarja tudi dramsko vrednost Župančičeve tragedije. Tako v opombah polemizira z J. Vidmarjem in ga okrcra, češ da le-ta »ne more razumeti niti Župančičevih dramaturških nazorov niti njegovega dela«.

Glede tematike slovenskih dram ugotavlja Wollman, da »je skromno število tem, ki obravnavajo politično samostojnost, osvoboditev, zedinjenje in vse tisto, kar je osnova starejše češke dramatike in celotne srbske in hrvaške dramatike«. In

pristavlja: »Ni bilo spominov na politično samostojnost, ni bilo zgodovine, ki bi dajala spodbudo za zgodovinske igre.« V primerjavi s šibko zgodovinsko dramatiko poudarja Wollman, da »prednjači slovenska dramatika nad srbsko in nad hrvaško dramatiko z velikim številom družbenih tem v najširšem smislu in socialnih tem v ožjem smislu«.

Svoje navdušenje nad Cankarjem in nad Župančičem strne Wollman v povzetku svoje knjige takole: »Cankar je bil v slovenski dramatiki ogenj, ki je sežigal gotično rjo na slovenski duši, in nemočno Hrepenenje; Župančič je ob njem prvi svetli žarek. Oba sta jasna dokaza slovanskosti slovenske dramatike, ki prizadevno in v neskladju z germansko-romansko obliko išče lastni izraz za svoje bolj notranje in bolj usodno doživljanje etične resnice, za svoje poraze in za duhovne zmage.« Gre za pravi pesniško zanosni finale te znanstvene knjige.

Ozrmo se še na recepcijo Wollmanove knjige na Slovenskem. Najprej sta se oglasila v vodilnih ljubljanskih časnikih Fran Govekar (Jutro 1926, št. 65) in France Koblar (Slovenec 1926, št. 69). Govekar je dal svojemu poročilu o knjigi povsem ustrezen naslov: Epohalno delo o slovenski drami. Čeprav Wollman ni ugodno ocenil Govekarja v svoji knjigi, je Govekar svojo morebitno užaljenost zatajil in zelo naklonjeno prikazal Wollmanovo delo. Edina Govekarjeva kritična opazka je tale: »Glede prevodov kajpada ni izčrpen in je prezrl tudi nekaj važnejših prevodov in prevajalcev.« Seveda je to zelo postranska zadeva. Zato pa člankar priznavalno ugotovi: »Izpustil ni pač niti enega Slovenca ali Slovenke, ki je tekom 137 let napisal dramatično delo ali je deloval za razvoj našega gledališča, prav do Cv. Golarjeve Zapeljivke.« In še poudarno: »Župančičevi tragediji Veroniki Deseniški pa je napisal globoko, temeljito in najbolj objektivno študijo, kar smo jih čitali.«

France Koblar je dal svojemu članku naslov Monografija o slovenski drami. Ob ugotovitvi, da je to »do sedaj prva celotna študija o naši drami in gledališču«, doda Koblar še: »Skoraj nam je ob tem dejstvu tesno pri srcu, da je tako delo prišlo od zunaj, ker smo ga zamudili doma.« Morda je bilo ravno srečanje z Wollmanovo knjigo pobuda, da je Koblar – sicer mnogo pozneje – napisal svojo Slovensko dramatiko. Koblar upravičeno ugotavlja, »da knjiga vzbuja občudovanje pisateljeve pridnosti«. In dalje: »Ustaljeni material se mu je srečno uredil in skrbni regulator je zbral imen in dejstev, ki jih do danes v celoti ni zbrala še nobena naša literarna zgodovina in ki jih, odkrito povejmo, še sami nismo poznali.« Koblar je nekoliko kritičen do Wollmanovih »sodb o najnovejši produkciji ...« Od napak v Wollmanovi knjigi omenja le oznako o Golarjevi Zapeljivki kot o komediji, ko pa gre vendar za resno igro – dramo. Koblar strne svojo oceno takole: »Dasi se marsikatera sodba bere zgolj publicistično in nas moti – strokovna kritika bo morala to in ono snovno in vsebinsko dopolniti – moramo delo sprejeti s hvaležnostjo do pisatelja in založnika; napravila sta nam zaslužno delo, ki bi bilo nam skoro neizvedljivo, vsaj v materialnem oziru.«

V Gledališkem listu ljubljanske Drame 1925/1926 najdemo o Wollmanovem delu poročilo z naslovom Knjiga o našem gledališču. Članek pa je podpisan zgolj s črkama I. L. Najverjetneje je avtor tega zelo naklonjenega ali kar navdušujočega se poročila Ivan Lah, ki je bil tisti čas tudi vidni prevajalec iz češčine (na primer Češka antologija, 1922; Češke pravljice, 1922). Presenetljiva pa je avtorjeva napaka pri citiranju naslova Wollmanove knjige: Slovinské divadlo (= Slovensko gledališče)?! Iz te napake izhaja očitno tudi naslov avtorjevega poročila. Člankar ugotavlja med drugim, da »zgodovina dramatike in gledališča, na ta način pisana, je torej zgodovina narodne kulture«. In še: »Človek se čudi njegovemu ogromne-

mu znanju in poznanju naše in sploh jugoslovanske literature.« Sledi tudi misel, da je treba prevesti Wollmanovo knjigo v slovenščino (prvi poziv k prevodu Wollmanove knjige!). Potem ko bežno pregleda vsebino Wollmanove knjige, pisec sklene: »Šele zdaj, ko imamo to delo, občutimo, kako smo ga potrebovali, in za to, da je podano v tako popolni obliki, zasluži pisatelj od nas vseh globoko priznanje.«

Največjo pozornost je posvetil Wollmanovi knjigi Tine Debeljak v Domu in svetu 1926. Njegova obravnava se niza kar v dveh številkah te revije, in to približno na šestih straneh velikega formata. Debeljak najprej poudari, da »je to doslej edinstveno delo o celotnem pregledu naše dramatike, ki bi pač zaslužilo večje pozornosti, kakor jo je«. O prvem delu knjige (obdobje do 1892, ki ga je delno obdelal že Anton Trstenjak) meni, da ne prinaša novih stvarnih dognanj. Glede drugega dela knjige (obdobje 1892–1925) pa pripominja, da »ta del ni toliko kulturna zgodovina kot prvi, je le niz literarnih kritik, pisanih iz znanstvene, ves istočasen material upoštevajoče metode, postavljajoč delo v razvojno pomembnost«.

V večjem delu je Debeljakova obravnava podrobno poročilo o Wollmanovi knjigi z nizanjem vsebinskih posameznosti, mestoma in zlasti na koncu pa prerašča tudi v kritično oceno z opozarjanjem na različne napake. Debeljak tudi poudari, da kaže Wollman »neprijaznost proti katoliškim možem in njih delom«. Dalje kritizira člankar tudi Wollmanovo izhodiščno vrednotenje »iz nekega apodiktičnega in apriorističnega slovanstva, ki ga ne opredeli in ga opredeliti ne more ... Goneča sila Wollmanu je torej nekak literarni panslavizem«. In dalje: »Poudarek je dal Wollman na idejno plat snovi, na izbor motivov, kar daje knjigi kulturno-filozofski značaj.« Wollman se kaže Debeljaku kot privrženec francoskega komparativista Brunetièra. In še: »Knjiga, kot leži pred nami, je magazin, do vrha natrpan surovega gradiva, natančno razbranega in s preveliko sigurnostjo urejenega pa lahko spetega med seboj.« Na koncu pa Debeljak vendarle izrazi priznanje Wollmanu: »Čuditi se moramo energiji češkega kulturnega delavca, ki je vse to gradivo pregledal in prevrednotil ter ga nam – uredil. Naša naloga je, da ga izpopolnjujemo in popravljamo.« Kot nekak post scriptum sledi še opozorilo na nekaj Wollmanovih napak in na kopico »tiskarskih pogrèšk«.

Debeljakovi vsebinski očitki so sicer manj umestni (temeljijo pravzaprav na njenem idejnem neskladju), gotovo pa je res, da je različnih »tiskarskih pogrèšk« vsekakor preveč. Dodali bi lahko celo, da večkrat ne gre zgolj za tiskarske »pogrèške«, ampak kar za avtorjevo površnost pri navajanju imen in priimkov avtorjev, dramskih oseb ipd., da ne govorimo o skrajno pomanjkljivem imenskem kazalu, ki pa ga je sicer podpisala Nina Wollman.

Nekako deset let po začetnih odzivih na Wollmanovo knjigo odkrijemo v reviji Kronika, 1937, še obsežen prikaz Cirila Debeveca z naslovom Nekaj prispevkov k zgodovini ljubljanskega gledališča do leta 1790: opombe k dr. Wollmanovi knjigi: Slovinské drama, Bratislava 1927 (op. A. L.: pri letnici gre očitno za avtorjevo ali za tiskovno napako).

Svoj prikaz začne Debevec takole: »Pričujoči članek je zadnji odlomek iz daljšega poročila, ki sem ga ob izidu Wollmanove knjige napisal v obliki seminarske naloge, v kateri sem obravnaval prvo poglavje tega dela, segajoče do Linhartovega nastopa v slovenski dramatiki.« Glede na to, da tudi ta odlomek obsega kar šest strani velikega revijalnega formata, je bilo Debevečovo poročilo nedvomno dolgo. Avtor se nadrobno loteva Wollmanovega besedila in ga mesto-

ma dopolnjuje, se ob posameznih zadevah na široko razpiše, Wollmanu pa očita, da je preveč nekritično povzemal podatke iz Trstenjaka (Slovensko gledališče). Tako je Debevec prek Wollmana nekajkrat utemeljeno skritiziral še Trstenjaka. Obširno se dotakne Debevec tudi zadeve Markavič, ki jo je F. Kidrič takrat že zadovoljivo razjasnil (prim. ČJKZ 1926). Dalje zavrne Debevec Wollmanov podatek o tem, da smo imeli v Ljubljani prej operne predstave kot v Parizu. V primerjavi z Debeljakovo bolj publicistično oceno lahko govorimo pri Debevcu kar o znanstveno podrobni analizi Wollmanovega dela. S tem pa je bilo odzivov na Wollmanovo knjigo v času do druge svetovne vojne konec.

Za obdobje po 1945 naj spregovorita le dva strokovno najpomembnejša avtorja. France Koblar je v uvodu svoje Slovenske dramatike I, Ljubljana 1927, omenil tudi Wollmana: »Wollmanovo delo je neprecenljive vrednosti glede zbranega gradiva; pisec je postavil v razvidnost vse izvirne dramske pojave do leta 1925, vsa prevedena dela ter posamezna dejstva vkljenil v gledališko dogajanje. Tako je njegovo delo obenem dramska in gledališka zgodovina.«

Dušan Moravec je o Wollmanu podrobneje pisal že v svoji knjigi *Vezi med slovensko in češko dramo*, Ljubljana 1963 (prim. zlasti strani 117–124). Navedimo pa le dva stavka iz novejše Moravčeve knjige *Temelji slovenske dramaturgije*, Ljubljana 1990, (str. 31–33): »Ne da bi se ukvarjali na tem mestu s pomanjkljivostmi, drobnimi spodrsaljaji ali celo napačnimi podatki, je treba ugotoviti, da je bil izid Wollmanove monografije v tistem času epohalno in kljub posameznim priznanjem premalo cenjeno dejanje.« In dalje: »Še desetletja je ostala monografija 'Slovinské drama' edino delo te vrste pri nas in le izraz naše tesnosrčnosti je, da te v svojem času nepogrešljive knjige nismo vsaj prevedli.«

Iz zadnjega Moravčevega stavka pa naj izpeljem zgolj tole misel: za prevod Wollmanove knjige je še vedno čas, saj gre ne le za temeljno knjigo o slovenski dramatiki, ampak tudi za ključno delo v češko-slovenskih književnih povezavah.